

1.6. Filosofijas klātbūtne

Klasificējot sava darba piederību vēstures filosofijai un akcentējot sava darba unikālo stāvokli vēstures filosofijā, Špengleram nākas paskaidrot savu attieksmi gan pret vēsturi un gan pret filosofiju. To viņš dara grāmatas ievadā.

Tā noslēguma daļā, 15. iedaļā, viņš cenšas noskaidrot „vispasaules vēstures morfoloģijas” attiecības ar filosofiju. Grāmatas lasītājs jau zina, ka apzīmējums „vispasaules vēstures morfoloģija” var attiekties vienīgi uz Špenglera pieeju vēsturei un viņa velmi aplūkot vēsturi kā morfoloģisko fenomenu.

Nekavējoties tiek norādīts pats galvenais; proti, katrs īsts skatījums ir īsta filosofija jeb skudru darbs. Domāts ir filosofa-sistematizētāja smagais darbs, kas var sagādāt vilšanos. Filozofs domā, ka viņa smagajam darbam vienmēr visos turpmākajos laikmetos būs noteikta vērtība. Bet tā tas nav. Špenglers apbēdina, jo neesot mūžīgas vērtības. Katra doma dzīvo vēsturiskajā pasaulē un tāpēc tai ir pārejošs raksturs. Katrai domai ir tikai dzīves vērtība; tāvad vērtība noteiktas dzīves laikā, bet nevis mūžīga vērtība. Katra filosofija ir tikai sava laikmeta apliecinājums, un nav divu laikmetu, kuros būtu divas vienādas filosofiskās intences.

Filosofijā būtiski svarīgākais ir atkarīgs no cilvēka. Jo garīgi dziļāks ir cilvēks, jo īstāka ir viņa filosofija, kas kļūst līdzīga izcila mākslas darba iekšējai patiesībai. Tāvad, kā redzams, filosofija ir kaut kas līdzīgs mākslinieciskajai darbībai, un filosofijas spēks tāpat kā mākslas spēks ir atkarīgs no autora personības dziļuma.

Špenglers saka, ka nav nekas vieglāk kā tēlot filosofu: „Nav nekas vienkāršāk kā pamatot sistēmu uz domu neesamības fona”. Taču pat lieliskai domai nav nekādas vērtības, ja to izsaka stulbenis. Vienīgi dzīves nepieciešamība nosaka domas rangs.

Špenglers kritizē jaunāko laiku visus filosofus nespējā izstrādāt apņēmīgu pozīciju dzīves īstenības jautājumos. Nevienš no filosofiem neiedrošinājās vērsties pret politiku, tehnikas attīstību, sakaru līdzekļiem, tautsaimniecību un citiem svarīgiem īstenības aspektiem. Nevienš no viņiem ne ar savu rīcību, ne drosmīgu domu neiedrošinājās apliecināt savu viedokli dzīves svarīgos jautājumos. Tāpat nevienš no viņiem nekādā veidā neietekmēja matemātiku, fiziku, sabiedriski politiskās zinātnes, kā tas bija ar Kanta filosofiju. Špenglers nosauc daudzus piemērus no agrākajiem laikiem. Piemēram, Konfucijs bija ministrs, Pitagors organizēja politisko kustību, Gēte interesējās par Suecas un Panamas kanālu, nepieciešamības gadījumā būtu bijis gatavs vadīt valsti.

Sava laika filosofijā Špenglers saskata dziļu provinciālismu un seklumu. Pie tam runa neesot par filosofijas saturu. Runa ir par attieksmi pret filosofiju. Visbēdīgākais esot tas, ka sabiedrībā nav redzams filosofijas iekšējās nepieciešamības simptoms, filosofijas radošums un simboliskā nozīmība. Tāpēc nākas jautāt, vai vispār tagad ir iespējama īsta filosofija. Tajā pašā laikā intelektuālā aktivitāte ir citās sfērās. Vienā otrā izgudrotājā, diplomātā un finansistā izpaužas lielāks filozofs nekā tajos cilvēkos, kuri nodarbojas, kā raksta Špenglers, ar eksperimentālo psiholoģiju.

Špenglers norāda uz vienu likumsakarību. Filosofija laiku pa laikam panīkst noteiktos vēsturiskajos pakāpienos. Romieši impērijas periodā ienīda „aktierus”, „filosofus”. Impērijā nebija vietas mākslai un filosofijai, kura bija nobružāta, izsīkusi, bāla. Juridiskajam likumam bija lielāka autoritāte nekā visai tā laika lirikai un metafīzikai. Impērija bija nonākusi noteiktā garīgajā stadijā, kad nav ne īstas mākslas, ne īstas filosofijas. Sabiedrība neciena mākslu un filosofiju. Tāpēc Špenglers ar interesi vēlas zināt, vai tāds pagrimums jau ir iestājies jeb vēl nav iestājies viņa laikmetā.

Likumsakarība ir šāda; laikmets, kad izteiktas ekstensīvās darbības apstākļos nav nekāds pieprasījums augsti mākslinieciskai un metafīziskai produkcijai, lakoniski sakot, irelīģiozos apstākļos, ir pagrimuma laiks. Tālāk Špenglers poētiski paskaidro sekojošo. Viņš kvēli norāda, ka cilvēki nav vainīgi. Viņi neizvēlējas savu laikmetu. Cilvēku spēkos nav izmainīt to, ka viņi piedzimuši pilnvērtīgas civilizācijas pirmo salnu laikmetā, bet nevis spožas saules apspīdētā nobriedušā kultūrā Fidijs vai Mocarta laikā.

Špenglers cilvēkus aicina ņemt vērā nespēju izvēlēties sev labu laikmetu, labu likteni. Tas ir katram jāapzinās. Cilvēks var sevi mānīt, ka dzīvo labā laikmetā. Bet cilvēks nevar neko izmainīt. Viņam ir jādzīvo dotajā laikmetā.

„Sistemātiskā filosofija” esot noslēgusies XVIII gs. beigās. Tai pabeigtu formu deva Kants. Pēc viņa sekoja specifiski pilsētnieciska, nevis spekulatīva, bet praktiska, ierelīģioza, sabiedriski ētiska filosofija. Tas notika tāpat kā tas notika pēc Platona un Aristoteļa filosofijas. „Radošu dzīves spēku” savas domāšanas centrā pirmais izvirzīja Šopenhauers. Savukārt antīkajā laikmetā „dzīves” filosofijai pievērsās kinīķi, stoīķi, epikūrieši.

Sava laika filosofijas perspektīvas Špenglers saskata vienīgi skepticismā, kas var kļūt par agrāk neredzētu metodi salīdzinošajā vēsturiskajā morfoloģijā. Nav grūti saprast, ka viņš domā pats sevi un savu darbošanos vēsturiskajā morfoloģijā.

Antīkais skepticisms visu noliedza. Tagadējam skepticismam tas nav pieņemams. Tagadējā skepticismā jādominē vēsturiskumam. Vēsturiskums ir prasme uz visu lūkoties nosacīti un pret visām parādībām izturoties kā pret vēsturiski nosacītām parādībām. Tagadējais skepticisms rīkojās „fiziognomiski”. Hellēnisma laikmetā skepticisma filosofija ienāca kā filosofijas noliedzēja, saskatot filosofijas bezmērķību. Pretstatā tam Špenglers iesaka pret filosofijas vēsturi izturoties kā pret filosofijas pēdējo nopietno tēmu. Tāda izturēšanās tad arī būs skepse. Grieķis smaidīja par savas domāšanas pagātņi, bet mēs, kā uzsver Špenglers, šo pagātņi uztveram kā organismu.

Kā paskaidro Špenglers, viņa grāmatā ir uzmetuma mēģinājums šai nākotnes „nefilosofiskajai filosofijai”, kas var būt pēdējā Rietumeiropā. Skepticisms ir civilizācijas tipiska izpausme. Skepticisms sagrauj iepriekšējās kultūras pasaules ainu. Ja agrākajā filosofijā ārējā īstenība bija izziņas produkts un iemesls ētiskiem vērtējumiem, tad skepticismā ārējā īstenība galvenokārt būs simbols. Vispasaules vēstures morfoloģija noteikti kļūst vispārēja simbolika. Špenglers atzīst, ka viņa filosofija ir Rietumu dvēseles apliecinājums civilizācijas stadijas laikā. Šī stadija nosaka viņa pasaules uzskata saturu, tā praktiskās sekas un nozīmības sfēru.

Špenglers zemsvītras piezīmē ļoti augstu vērtē Gētes filosofiju, kas joprojām neieņem cienīgu vietu filosofijas vēsturē. Gēti pat neuzskata par filosofu. Špenglera pārliecībā Gēte salīdzinājumā ar Kantu ieņem tādu pašu vietu kā Platons salīdzinājumā ar Aristoteli. Gēte tāpat kā Platons pārstāv attīstības, rašanās filosofiju. Kants un Aristotelis pārstāv esošā, jau gatavā filosofiju. Te intuīcija ir pretstatīta analīzei. Špenglers citē Ekermana pierakstītos Gētes vārdus: „Dievišķais atrodas dzīvajā, bet nevis mirušajā; dievišķais ir tas, kas veidojas un pārveidojas, bet nevis tas, kas ir izveidojies un sastindzis. Tāpēc prātam savā tendencē uz dievišķīgo ir darīšana tikai ar to, kas veidojas un ar dzīvo, bet saprātam – ar to, kas jau ir izveidojies un sastindzis, lai to izmantotu”. Špenglers citātu radikāli komentē: „Šajos teikumos ir visa mana filosofija”.

Visjaunākajā laikā (XXI gs. sākumā) bieži nākas lasīt par filosofijas vēstures galu, kas varot liecināt arī par filosofijas galu. Atziņa par filosofijas galu/apsīkšanu/izsmeltību ir loģiska Špenglera koncepcijas kontekstā.

Taču, kā uzskata Karens Svasjans, filosofijas gals nebūt neliecina par filosofēšanas galu. Lieta ir tā, ka daudziem mūsdienu filosofiem nav „filosofijas izjūtas orgāna” (K.Svasjans). Tāpat kā var nebūt muzikālā dzirde var nebūt arī „filosofijas izjūtas orgāns” – filosofiskā dzirde. Kā skaidro Karens Svasjans, kurš ir uzrakstījis neparasti analītisku grāmatu par Eiropas zinātnes virzību no pirmssākumiem gandrīz līdz mūsdienām, filosofijas vēsture jau no paša sākuma ir vēlējusies līdzināties vēsturei. Filosofijas paraugs bija dažādas vēstures – izglītības vēsture, pilsētu un valstu vēsture, Romas impērijas vēsture, literatūras vēsture, mākslas vēsture u.tml. Jaunajos laikos vēstures rakstīšana kļuva savdabīgs fantoms ar saviem iekšējiem spēles noteikumiem, galvenajiem varoņiem un margināliem atkritējiem, kuri atsacījās ievērot attiecīgās vēstures kanonus. XVII-XVIII gs. rakstīja arī putnu, augu, karaļu un pasaules vēsturi. Vēstures autoru entuziasmisms bija neapvaldāms, taču tā tas nevarēja turpināties mūžīgi. XVIII gs. radās t.s. kritiskā filosofija, kas pārskatīja filosofijas vēstures entuziastu darbību. Kritiskā filosofija netiecās nodarboties ar faktiem, bet pievērsās faktu sākotnei, idejiskajiem avotiem un pamatbūtībai, lai atbildētu uz jautājumu par attiecīgo faktu iespējamību. Kristiskā filosofija

pirmām kārtām interesējās par pašas vēstures būtību. Tātad par jautājumu, kas vispār ir vēsture. Filosofijas vēsture ir filosofisko skolu, virzienu, atsevišķu filosofu mantojuma vēsture. Tomēr aktuāls ir jautājums, vai filosofijas vēsture ir jāizklāsta kā vēsture jeb izklāstam ir jālīdzinās filosofiskam darbam, proti, jābūt filosofiskam.

Karens Svasjans uzskata, ka filosofam, rakstot filosofijas vēsturi, ir jāapraksta viss materiāls „no sevis” – kā savu dzīvi. To parasti negrib pieļaut zinātnes administrācija (universitāšu t.s. akadēmiskās aprindas) . Tā negrib pieļaut, ka filosofs balstās uz savu garīgo pieredzi un ar tās starpniecību traktē parādības. Filosofijas vēsturei ir jābūt problēmu vēsturei un nevis hronoloģiskā secībā, bet gan individuāli unikālā veidā – kā patstāvīga problēma. Filosofijas vēstures ideāls ir darbs, kurā atspoguļojas filosofisko problēmu liktenis no pirmssokrātiskā laikmeta līdz mūsdienām. Filosofiskās pagātnes daudzveidībā ir svarīgi saskatīt individuālo un par to filosofēt filosofijas vēsturē.

Karens Svasjans atsaucās uz Rūdolfa Šteinera koncepciju par filosofiju un filosofijas vēsturi. R.Šteiners uzskatīja, ka filosofija ir milzīgs monologs, kuru realizē cilvēciskā pašapziņa, lai saprastu pati sevi un reizē arī apkārtējo pasauli. Savukārt filosofijas vēsturnieks faktiski kļūst nevis par cita filosofa atziņu pārstāstītāju, bet gan šo atziņu līdzautoru, redaktoru, sludinātāju, grēksūdzes uzklausītāju. Filosofijas vēsturniekam ir jātiecās nevis „fotogrāfēt” filosofiskās idejas un tādējādi tās prezentēt gatavā veidā, bet gan iedziļināties ideju cilvēciskajā izcelsmē, būt garīgi kopā ar šīm idejām, būt līdzās to virzības kolīzijās.